

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Гдичинського Віталія Богдановича на тему «Загальнотеоретичні засади правових парадигм», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження обумовлюється кількома факторами, що характеризують загальний стан організації правових досліджень в Україні, стан наукових досліджень у галузі теорії права, присвячених питанням формування правових моделей розвитку держави і права.

Надана до спеціалізованої вченої ради дисертаційна робота Гдичинського В.Б. присвячена одному із пріоритетних напрямів наукової діяльності щодо забезпечення реалізації правових моделей правотворчої та правозастосовчої діяльності. Недостатній рівень правової культури й низький рівень розуміння правотворчої методології у більшості правників, державних службовців різних рангів, державних і парламентсько-президентських структур спричинюють різке протиставлення об'єктивного та суб'єктивного у правотворчій роботі, недооцінюючи онтолого-гносеологічні дослідження правової науки.

Зміст законодавства відображає регульовані суспільні відносини і водночас уміщує суб'єктивні правові моменти, які витікають з правосвідомості. При цьому така участь відображає не всі характеристики, ознаки та функції, а лише ті з них, які мають безпосереднє або опосередковане значення для правового відображення. Саме привнесення у регуляційний правовий механізм компонентів правових парадигм свідчатиме про творчий характер правотворчості, що й сприятиме створенню нових і зміні старих правових парадигм.

Актуалізує тему дисертаційного дослідження і поточне реформування системи правової системи України, що передбачає удосконалення правового забезпечення діяльності суб'єктів, які здійснюють правотворчі та правозастосовчі дії.

Фундаментом дисертаційного дослідження Гдичинського В.Б. слугували наукові доробки українських науковців-правників та фахівців у галузі філософії права, теорії держави і права. Зокрема, *теоретико-правові аспекти* розуміння загальнотеоретичних засад правових парадигм представлено в працях таких українських та іноземних науковців-правників: Авраменко Л. В., Батлер У. Е., Бошицький Ю. Л., Гайдулін О. О., Гвоздецький В. Д., Горбунова Л. М., Заморська Л. І., Іванов Ю. А., Калюжний Р. А., Кельман М. С., Ковальський В. С., Козюбра М. І., Колодій А. М.; *галузєво-правові аспекти* пізнання загальнотеоретичних засад правових парадигм розкрито в працях таких науковців, як Крестовська Н. М., Мазурок І. О., Маркова-Мурашова С. А., Мікуліна М. М., Мурашин О. Г., Наум М. Ю., Оксамитний В. В., Пархоменко Н. М., Патей-Братасюк М. Г., Петришин О. В., Плавич В. П., Погребняк С. П., Розова Т. В., Смородинський В. С., Стрельбицька Л. М., Сухонос В. В., Теплюк М. О., Тихомиров О. О., Хаустова М. Г., Цвік М. В., Шемшученко Ю. С., Шульженко Ф. П., Ющик О. І. та інші; як *практичні аспекти* розгляду специфічних особливостей загальнотеоретичних засад правових парадигм, важливими виявилися положення і наукові висновки дослідників у сфері синергетики, глобалістики (Белкін Л. М., Боднар С. Б., Варламова Н. В., Кодинець А. О., Скрипнюк О. В., Хавронюк М. І. та інші); важливе місце для дисертаційного дослідження мали ідеї стосовно гносеологічних та методологічних проблем загальної теорії держави і права таких іноземних науковців, як Вітгенштейн Л., Кемпбелл Т., Кохен Л., Кун Т., Лакатос М., Нерсесянц В., Поппер К., Феєрабенд П., Цалін С., Ясперс К. й інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до основних положень Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016 – 2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., а також у межах науково-дослідної теми кафедри теорії та історії

держави і права Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК»: «Проблеми застосування норм права в процесі розбудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (державний реєстраційний номер 0111U007821).

Об'єктом дослідження визначено суспільні відносини, що складаються у процесі формування і реалізації таких філософсько-правових явищ, як правові парадигми, а **предмет дисертаційного дослідження** – загальнотеоретичні засади правових парадигм як форми організації наукового знання про право і як фактор, що впливає на процес правового регулювання суспільних відносин.

Об'єктом дослідження виступають ті соціально-правові явища, на пізнання яких спрямовується науковий потенціал дослідника (право, законодавство, правова культура, правотворчість тощо). Предметом дослідження виступають ті чи інші сторони об'єкта, його елементарні складові, а також окремі процеси, пов'язані з існуванням явища (становлення, розвиток, форми реалізації, взаємодія з іншими явищами тощо). Предметом можуть бути також й такі зрізи у розумінні явища як його форма, внутрішня будова, функції, особливості прояву у різних правових реаліях.

На нашу думку, автор вірно відобразив предмет дослідження у назві дисертації, про що свідчить і відповідна побудова плану роботи, в якому розкриваються загальнотеоретичні засади правових парадигм, резолютивні частини кожного підрозділу, а також проміжкові та кінцеві висновки по роботі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. У рецензованій праці комплексно використовувалася система філософських підходів; філософсько-світоглядових, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання, що забезпечили об'єктивну, усебічну характеристику предмета дослідження, а саме:

діалектичний підхід у поєднанні з системним підходом, цільовими і

структурно-функціональними методами, у межах яких використовувалися різні види наукового аналізу (логіко-структурний, системно-структурний, функціональний) і суто структурний синтез (розділи 1, 2, 3).

Методологія дослідження. У дослідженні норм права, об'єктивуючих положень правових парадигм та їхніх загальнотеоретичних засад застосовувалися *нормативно-догматичний і порівняльно-правовий підходи* (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1); *історико-правовий аналіз* застосовувався для вивчення концепції «духу часу» в контексті функціонування правових парадигм, виявлення їхніх закономірностей розвитку й змін (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3); *порівняльний метод* у сполученні з трактуванням норм права використовувався у дослідженні загальнотеоретичних засад правових парадигм з позицій парадигмально-правової концепції теорії держави і права (підрозділи 2.1, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3); *методи правового регулювання і статистичні підходи* застосовувалися під час вивчення різновидів правових парадигм, їхньої філософсько-правової методології та умов зміни правових парадигм, їхніх загальнотеоретичних засад у контексті теорії держави і права (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3).

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. В процесі реалізації визначених завдань автору вдалось досягти ряд здобутків, що представляють новизну та можуть бути використані як в навчальній так і науковій діяльності для подальшого розвитку загальнотеоретичних засад правових парадигм як форм організації наукового знання про право і як фактору, що впливає на процес правового регулювання суспільних відносин, а також для подальшого моделювання правової моделі розвитку українських держави і права.

До найбільш суттєвих положень новизни слід віднести наступні:

доведено, що основною ознакою депарадигмального у концепції правових парадигм є відсутність еволюційності у формуванні правової системи у межах певних правових парадигм;

класифіковано правові парадигми за такими критеріями: 1) за рівнем

впливу на правову парадигму (провідну і допоміжні); 2) залежно від вибраного філософсько-правового підходу до розуміння правових парадигм (позитивістську, природно-правову, або юснатуралістичну, й лібертатно-правову); 3) за рівнем і характером сприйняття реальності (синергійну та глобалізаційну);

удосконалено форми впливу загальнотеоретичних засад правових парадигм на розвиток правової системи України та встановлено роль правового наукового співтовариства в її формуванні;

дістали подальшого розвитку ідеї щодо впливу загальнотеоретичних засад правових парадигм на правотворчу діяльність у контексті сучасного реформування вітчизняної правової системи.

Теоретична і практична значущість проведеного В.Б. Гдичинським дисертаційного дослідження полягає в що полягає в обґрунтуванні на підставі теоретико-методологічного аналізу загальнотеоретичних засад правових парадигм як об'єктів, явищ і процесів у теорії держави і права. Сформульовано теоретичні висновки та практичні рекомендації, спрямовані на створення доктринальної основи удосконалення та трансформації теоретико-правових засад правових парадигм.

Разом з цим, у роботі мають місце певні позиції, що свідчать про неоднозначність бачення проблеми у середовищі науковців, про дискусивність окремих теоретичних положень, пропозицій, а у деяких випадках й про недостатність аргументації.

1. Аналізуючи правові парадигми як сукупність ідеалізованих елементів правової дійсності, а саме – принципи пізнавальної діяльності, теоретико-методологічні конструкції, ціннісні філософсько-правові настанови і концепції, які використовуються членами правового наукового співтовариства беззастережно (с.42-43), автор розглядає таку діалектичну протилежність парадигми як депарадигмальне. Під ним, в контексті правових парадигм, автор розуміє «тіньове право», «негативне право», «фактичне право», «неофіційне право», «антиправо», «псевдоправо», «параправо», «перехідне право»,

«безправ'я», тощо. На думку автора, депарадигмальне може являти собою продукт ідеологічних компонентів неправової дійсності, до яких можна зарахувати тіньову правову ідеологію, правову демагогію, правовий нігілізм, правовий дилетантизм, правовий цинізм, хибні пріоритети у законодавчій сфері та правозастосуванні, тіньове праворозуміння та ін (с.43). Проте, згадані компоненти неправової дійсності роблять зворотній вплив на правову парадигму обґрунтовуючи в суспільній свідомості такі явища як корупція, зловживання правом, тощо. Тож який, на думку дисертанта, вбачається шлях подолання депарадигмальних явищ та відновлення правової парадигми?

2. Розглядаючи такі явища як такі явища, як «правова доктрина», «правова теорія», «правові концепції», «правова догматика», «правове світосприйняття», «правова ідеологія», автор робить висновок (с.53) про те, що наукову правову парадигму слід розглядати в аспекті фундаментального підґрунтя ідеології; і не слід ототожнювати поняття правової науки і правової ідеології. В той же час, правова ідеологія обґрунтовує і оцінює існуючі правові відносини, стимулює виникнення корисних для держави і суспільства суспільних відносин, підвищення рівня правопорядку. Основою правової ідеології є знання і розуміння принципів і норм права, що веде до чіткого розуміння людиною своїх прав та обов'язків, а отже, меж можливої правомірної поведінки. На нашу думку, недостатньо обґрунтованим виглядає висновок про те, що вивчення співвідношення термінів «правова парадигма» з суміжними поняттями «правова теорія», «правова концепція», «правова доктрина», «правова догма», «світогляд», «правова ідеологія» довело, що вони не можуть бути використані у межах єдиного рівня наукового правового пізнання, тому що дефініція «правова парадигма» посідає найвищий рівень в цій ієрархії теоретико-методологічних засад теорії держави і права (с.58). Виходячи з цього, в дисертаційній роботі автор недостатню увагу приділяє дослідженню взаємозв'язку правової ідеології зі теоретико-правовою сутністю категорії правова парадигма. Тож, важливим вбачаємо висвітлення під час прилюдного захисту розуміння автором відповідного співвідношення.

3. Визначаючи природно-правову парадигму на основі наукового підходу до праворозуміння (с.60) автор визнає пріоритет людиноцентризму, верховенства права, справедливості, високої моралі та моральних засад при характеристиці загальнотеоретичних засад правових парадигм (с.61) і з цим важко не погоджуватися. Проте відомо, що взаємозв'язок моралі із правом також не є однозначним: мораль може не тільки випереджати право, але й істотно відставати від нього. Тоді офіційно проголошені високі моральні норми, наприклад, присяга народного депутата, елементарно дискредитуються наявними моральними правилами в суспільстві, не враховувати які і не діяти під їх впливом не можуть суб'єкти правотворчості та правореалізації. Отже, на який механізм впливу моральних норм на процеси правотворчості та правореалізації розраховує дисертант, скажімо, в умовах певного занепаду в перехідному суспільстві сталих моральних цінностей, і чи відповідає це концепції «духу часу» Т.Куна?

4. З перших сторінок дисертаційного дослідження автор розглядає членів правового наукового співтовариства як суб'єктів формування правових парадигм. Автор пропонує вважати його відкритою системою (с.85-92). Підсумовуючи дослідження, автор робить висновок (с.162) про те, що трактування поняття «правова парадигма» мають один вагомий недолік, а саме – відсутність прив'язки до правового наукового співтовариства, і доводить, що жодна аргументація на кшталт модернізації поняття «правова парадигма» не може слугувати підставою для вживання його поза прив'язкою до поняття «правове наукове співтовариство». Однак, при цьому, поза увагою автора залишилися суб'єкти правотворчості та правореалізації – депутати, судді, працівники поліції тощо. Від так, найкраща правова парадигма буде знівельована конкретною практичною діяльністю в цих сферах. Чого варті нині чисельні скандали у Верховній Раді України із кнопкодавством, отриманням грошей, виключенням із фракції, погрозами розпуску українського парламенту. Отже, зовнішній, формально-юридичний чинник, виходить, не є визначальним в природі ефективності існування правових

парадигм. Тож, які, з погляду дисертанта, є первинними – правові чи інші, аксіологічні, онтологічні чинники, який механізм їх взаємодії, щоб його використання оптимізувало якісні характеристики правової парадигми сучасної України?

5. Автор розглядає правотворчість як практичне втілення концепції правових парадигм у теорії держави і права. Підкреслюється особливе значення для правотворчості рівня інтелекту, наявність абстрактного мислення і внутрішньої правової мотивації правотворця (с.133). Зазначається, що організаційні та процесуальні засади правотворчості мають своєю важливою ознакою формальну визначеність, вони завжди процесуально регламентовані, процедурно передбачені закріпленими в законодавстві нормами, тобто вони вимушені чи зобов'язані дотримуватися зовнішніх форм (підрозділ 3.2.). З одного боку, подібна регламентація спрямована на уникнення неправових форм діяльності. З іншого боку, дотримання вказаних форм не гарантує, не призводить до позитивних наслідків, коли вимушені визнавати тотальну корупцію як в державі загалом (за даними світових рейтингів), так і в діяльності правотворчих органів, зокрема, Верховної Ради України. Отже, зовнішній, формально-юридичний чинник, виходить, не є визначальним в природі ефективності і характері організації правотворчого процесу. Які, з погляду дисертанта, є первинними – правові чи інші, аксіологічні, онтологічні чинники, який механізм їх взаємодії, щоб його використання оптимізувало якісні характеристики правотворення?

Наведені вище зауваження та дискусійні положення **не впливають суттєво** на загальну позитивну оцінку дисертації В.Б. Гдичинського, яка є самостійним творчим доробком автора, що доповнює систему науково-теоретичних знань щодо загальнотеоретичних засад правових парадигм як об'єктів, явищ і процесів у теорії держави і права.

За предметом, завданнями, методологією, змістом та висновками дисертація відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. У публікаціях здобувача й

авторефераті відбиті основні положення дисертації. Автор уникає бездоказових та категоричних тверджень.

Положення, що викладені в дисертації та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Автореферат дисертації адекватно відображає її основні положення.

Оформлення дисертації та автореферату відповідає вимогам МОН України, а їх тексти написано літературною мовою.

ВИСНОВОК

Таким чином, на основі вивчення дисертації та праць здобувача необхідно зробити висновок, що дисертація «**Загальнотеоретичні засади правових парадигм**» є цілісним та завершеним дослідженням актуальних теоретичних та методологічних проблем сучасного правознавства, відповідає вимогам пп. 9 та 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року за № 567, а її автор Гдичинський Віталій Богданович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедрою міжнародного права
та порівняльного правознавства
Національного університету біоресурсів
і природокористування України**

В.В. Ладиченко

